

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Klimaticko-společenské scénáře rozvoje Česka

Foresightová studie
pro aktualizaci ČR 2030

Ministerstvo životního prostředí

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

 ČESKÉ PRIORITY

2023

Foresightová studie Klimaticko-spoločenské scénáře rozvoje Česka vznikla v rámci projektu Mechanismy prosazování principů udržitelného rozvoje ve státní správě, reg. č.: CZ.03.4.74/0.0/0.0/15_019/00014042

Úvod

Česká republika se zavázala do roku 2030 splnit Cíle udržitelného rozvoje (Sustainable Development Goals), které byly schváleny OSN v roce 2015. Tento závazek byl impulsem pro zpracování [Strategického rámce ČR 2030](#) (dále ČR 2030), jenž převádí globální Cíle udržitelného rozvoje do českého kontextu. ČR 2030 byla schválena vládou v roce 2017. Gestorem agendy udržitelného rozvoje, a tedy i strategického rámce, je Ministerstvo životního prostředí ČR (dále MŽP).

Cílem této studie je posloužit jako jeden ze vstupů do aktualizace a iniciovat diskusi o možnostech aktualizace ČR 2030. Aby tento strategický dokument reflektoval dynamický vývoj na globální i domácí scéně, byly navrženy mechanismy pro pravidelné přezkumy a aktualizace cílů a opatření. Vzhledem k událostem posledních 3 let (zejména pandemii Covidu-19 a ruské invazi na Ukrajině), je relevantní přezkoumat i relevanci východisek ohledně dlouhodobého vývoje Česka, které sloužily jako podklad pro původní znění strategických cílů a zacílení dokumentu. Další aktualizace strategie bude probíhat v roce 2023 formou konzultací příslušných resortů a zainteresovaných aktérů. V roce 2022 začalo MŽP připravovat podklady pro zmiňovaný konzultační proces.

Stěžejním nástrojem pro formulaci dlouhodobých strategických plánů je foresight (česky *prognostika*), jenž se opírá o sadu metod, díky kterým lze odhalit možné budoucí směry vývoje využíváním scénářů či analýzy trendů a identifikovat tak potenciální hrozby a příležitosti. Tento nástroj je tedy užitečný pro přípravu podkladů aktualizace ČR 2030, zejména v zájmu posouzení relevance stávajících cílů a identifikaci dalších oblastí, které původně nebyly pokryty strategickým rámcem.

V prvním pololetí 2022 začalo MŽP spolupracovat s Českými prioritami na realizaci foresightového projektu, který měl za cíl identifikovat možné budoucí směry vývoje, posoudit relevanci cílů vůči těmto směrům a poskytnout podklady pro formulaci nových cílů v doposud nepokrytých oblastech. Projekt byl realizován formou workshopů, kterých se účastnili jak odborníci a odbornice, tak představitelé veřejných institucí a resortů. Na základě předem připravených scénářů vývoje měli účastníci a účastnice identifikovat z nich plynoucí výzvy, příležitosti a oblasti, které dosud nebyly pokryty v ČR 2030. Výčet těchto oblastí byl posléze konzultován se zástupci veřejných institucí. Tyto odborné konzultace doplnila vstupů široká veřejnost formou kreativní soutěže, která proběhla v září 2022. Předkládaný dokument shrnuje výsledky tohoto projektu.

Manažerské shrnutí

Účel studie

ČR 2030 je jeden z klíčových dokumentů české veřejné správy. Tento konceptuální dokument navazuje na Cíle udržitelného rozvoje, které byly formulovány na summitu OSN v New Yorku v roce 2015 ([OSN, 2022](#)). **ČR 2030 převádí Cíle udržitelného rozvoje do českého kontextu a do roku 2030 definuje hlavní dlouhodobé priority rozvoje České republiky**, které mají být zohledněny ve všech sektorových politikách české veřejné správy. Naplnění stanovených cílů zvýší kvalitu života ve všech regionech díky reflexi sociálně, ekonomicky i environmentálně udržitelného rozvoje. Hlavním gestorem ČR 2030 je oddělení udržitelného rozvoje na MŽP.

V posledních letech jsme svědky **dynamického a neočekávaného sledu událostí, které zásadně narušily dosavadní způsob života společnosti**. V důsledku pandemie viru Covid-19, ekonomické recese, rekordní inflace, nedostupnosti bydlení, invaze ruských vojsk na Ukrajinu a setrvávající degradace životního prostředí vyvstalo mnoho nových otázek, na které ČR 2030 musí reagovat. Součástí aktualizace ČR 2030 jsou z tohoto důvodu následující aktivity:

- **Posouzení relevance stávajících cílů:** Problémy a výzvy, které stojí před společností se mění a tím i definice cílů dalšího rozvoje. Úkolem této části je tedy také určit, zda původní cíle ČR 2030 jsou v kontextu změn stále aktuální a reagují na závažné problémy, kterým společnost čelí a bude čelit i v následujících desetiletích.
- **Identifikace bílých míst:** mohou existovat problémy či příležitosti, které dokument nepokrývá - tj. bílá místa. Dalším úkolem této části aktualizace je identifikovat takováto místa pro zvýšení komplexnosti celého dokumentu.

Metodický postup

Pro identifikaci bílých míst a posouzení relevance stávajících cílů jsme se rozhodli využít **foresightu**, nástroje, který umožňuje odhalit budoucí výzvy a příležitosti. Mezi výsledky foresightu například patří analýzy trendů, predikce a scénáře budoucího vývoje. Ty jsou používány veřejnou správou zejména ve strategické práci, prioritizaci či posuzování dopadů veřejných politik. Pro naše účely jsme se inspirovali metodou backcasting, která spočívá v tom, že účastníci výzkumu hledí z určitého bodu v budoucnosti postupně do přítomnosti a diskutují potenciální události, které mohly společnost navést do stanoveného bodu v budoucnosti.

V našem výzkumu body v budoucnosti představují **Shared Socioeconomic Pathways**, a konkrétně jejich evropská kontextualizace (dále jen EUR-SSPs), kterou zpracovali Kok et al. ([2019](#)). EUR-SSPs jsou čtyři scénáře popisující klíčové prvky budoucnosti v roce 2100.

Narozdíl od široce využívaných modelů růstu globální teploty (tzv. RCP) se tyto scénáře soustředí i na společenské aspekty udržitelné tranzice, zejména ve vztahu k celospolečenským dopadům adaptačních a mitigačních opatření pro boj s klimatickými změnami a úbytek biodiverzity. Tyto čtyři scénáře vznikly na základě široké konzultace odborníků a prognostiků, kteří tak formulovali možné směry vývoje a konsolidovali narativy ke každému z nich.

Kok et al. (2019) definují **4 scénáře budoucnosti Evropy**, které stručně představujeme níže, a ilustrují vzájemnou rozdílnost scénářů z hlediska nerovností a uhlíkové náročnosti:

- udržitelná budoucnost s globální spoluprací a méně environmentálně náročným životním stylem (We are the World);
- budoucnost, v níž se evropské země snaží udržet životní úroveň s vysokou uhlíkovou náročností (Icarus);
- svět, v němž se moc soustředí v rukou malé elity a kde se Evropa stává důležitým hráčem (Riders on the Storm);
- a svět, v němž nedostatek zájmu o životní prostředí je nahrazen technologickými řešeními s cílem zajistit hospodářský a sociální rozvoj, které vyžadují nadměrné využívání zdrojů fosilních paliv (Fossil-fuelled Development).

Celý projekt je postaven na dialogu mezi zástupci odborné veřejnosti a veřejné správy. Při oslovování odborníků byl brán zřetel na široké pokrytí různých disciplín a u zástupců veřejné správy bylo snahou je zapojit napříč resorty. Úplný seznam účastníků se nachází [v příloze tohoto dokumentu](#).

Samotný backcasting jsme realizovali prostřednictvím **tří workshopů**, přičemž první a druhý workshop byly identické, lišily se pouze formou realizace (prezenční a online), aby se na aktualizaci mohli podílet i lidé v zahraničí nebo ti se špatnou dostupností místa konání.

Cílem prvních dvou workshopů bylo **identifikovat bílá místa ČR 2030 a výzvy a příležitosti pro plnění Cílů udržitelného rozvoje**, které z nich vyplývají. Respondenti byli na začátku workshopu rozděleni do 4 skupin, ve kterých měli postupně diskutovat jednotlivé EUR-SSPs diskuze byla facilitována hlavní návodnou otázkou: “Jaké předpoklady a vlivy (dopady, problémy, příležitosti, další události) mohou vést k naplnění představených prvků EUR-SSPs?”

Hrozby, příležitosti a výzvy, které respondenti během workshopů identifikovali, byly posléze sloučeny do skupin dle jednotlivých klíčových oblastí ČR 2030. **Ve spolupráci s gestory klíčových oblastí byly tyto výzvy porovnány se stávajícími specifickými cíli ČR 2030**, což vedlo k identifikaci témat, kterým se stávající dokument nevěnuje. Výsledných 60 bílých míst bylo rozděleno dle klíčových oblastí, do nichž tematicky spadala spolu s výčtem hrozeb a příležitostí identifikovaných během workshopů.

Na třetím workshopu bylo účastníkům těchto 60 bílých míst představeno. Tohoto workshopu se zúčastnili výhradně zástupci veřejné správy, protože jeho **cílem bylo posoudit relevanci identifikovaných bílých míst a stávajících cílů** pro potřeby sektorových politik.

Výsledky

Pro každý ze čtyř scénářů EUR-SSP diskutovali účastníci a účastnice **podmínky pro jejich naplnění v horizontu 2050**. Tyto podmínky lze pojmout jako hybatele změn na globální úrovni. Uvedené scénáře nejsou předpovědi budoucího stavu, ale spíše popis různých variant budoucího vývoje, které umožní identifikovat důležité hybatelé změn a podmínky pro naplnění daných scénářů.

Mezi významné faktory změn byly identifikovány **společenské trendy** v oblasti vzdělávacího systému, míry společenské polarizace a konfliktnosti a demografické proměny v kontextu stárnutí populace. **Technologický rozvoj** byl v každém scénáři považován za klíčový faktor budoucích změn, jejichž dopady jsou prozatím značně nejisté, a mohou představovat jak příležitosti, tak budoucí výzvy. V oblasti **ekonomických trendů** se hlavní nejistoty týkají budoucího vývoje globalizace a mezinárodního obchodu a lokalizace výrobních kapacit. **Environmentální tematiky** diskutované napříč všemi scénáři se týkaly těžby zdrojů a uhlíkové náročnosti výroby energie. Na poli **geopolitiky a vládnutí** byly hlavními faktory budoucích změn vztaženy k vývoji současných konfliktů v sousedství EU a k možnostem jejího rozpadu.

Výstupy z prvních dvou workshopů byly sloučeny do tematických celků, které byly následně seskupeny dle klíčových oblastí ČR 2030. Ověření jejich relevance byla předmětem třetího workshopu. Níže jsou uvedeny tyto tematické celky (bílá místa), výsledky deliberace ohledně jejich relevance a posouzení ze strany MŽP ohledně jejich zakomponování do konzultací k aktualizaci ČR 2030.

KO 1 / Lidé a společnost - Nedostatečné financování humanitních a sociálních věd ve vysokém školství

Účastníci se shodli, že specifický cíl věnovaný vzdělávacímu systému je relevantní doplnit dvěma rovinami. První se týká kurikulárních dokumentů a toho, jak by měl vypadat absolvent 21. století. Druhá rovina se zaměřuje na uplatnění na trhu práce.

Tento aspekt je relevantní klíčové oblasti 1 Lidé a společnost ČR 2030, je však nutné získat podrobnější empirickou evidenci a případně jej dále zpřesnit.

KO 1 / Lidé a společnost - Vyvážená inkluze generací a nové pojetí péče

Mezi stakeholdery panovala většinová shoda, že tyto oblasti by měly být více reflektovány v ČR 2030, přičemž lze tato témata pojmout z hledisek (de)institucionalizace služeb péče, demografických změn a využití technologií.

Dle MŽP bude podstatné klást důraz na inkluzi a vyváženou roli ve společnosti všech generací. Stávající podoba ČR 2030 se zaměřuje spíše na sladování rodinného a pracovního života ve smyslu rodičovství. V aktualizované verzi ČR 2030 by měl být kladen důraz i na péči o rodiče a prarodiče ve strategickém cíli 1, týkající se rodinné politiky, a z hlediska péče, ať už formální či neformální, v cíli 5 (zdravotní politika).

KO 1 / Lidé a společnost - Strategická komunikace státu s cílem zvýšit ochotu přijmout zelenou tranzici

Účastníci považovali za relevantní začlenit cíl ohledně strategické komunikace státu, zejména v oblasti zelené tranzice. Identifikovali ji jako příležitost komunikovat v praktické rovině jak přínosy, tak možné neblahé dopady tranzice.

Toto téma je zcela relevantní pro ČR 2030, otázkou je, pro kterou klíčovou oblast. V současné chvíli není v návrhové části téma strategické komunikace obsaženo a bude třeba formulovat nový specifický cíl.

KO 1 / Lidé a společnost - Nerovný přístup k technologiím

Význam digitálních technologií bude vzrůstat ve společenských vztazích, a proto je relevantní se touto otázkou zabývat v ČR 2030, zejména z hlediska zajištění finanční dostupnosti digitálních technologií tak, aby byly maximálně dostupné pro všechny.

V rámci KO 1 může nerovný přístup k technologiím velmi jednoduše prohlubovat sociální nerovnosti ve společnosti. Zakomponování tohoto tématu může mít dva způsoby provedení: a) doplnit jednotlivé oblasti (vzdělávání, sociální služby, zdraví atd.) o rozměr přístupu k technologiím, b) formulovat nový specifický cíl v rámci strategického cíle 3 Strukturální nerovnosti ve společnosti jsou nízké.

KO 2 / Hospodářský model - Stabilní a odolné financování veřejných služeb

Způsob financování veřejných služeb byl účastníky označen jako jeden z relevantních cílů, a to zejména ve smyslu chytrého a odolného přerozdělování bohatství. Jde zejména o hodnocení dopadů úbytku prostředků z kohezních fondů a následné kroky, které bude zapotřebí podniknout k jejich pokrytí, dále potřebu více definovat role samospráv v poskytování služeb a předejít tak jejich rozdrobenosti, a na závěr způsob a rozsah privatizace veřejných služeb.

Důležitý bude vztah zejména ke stabilitě veřejných financí, jak ukazují zmíněná rizika (konec kohezních fondů) a otázka daňového mixu, který v současné době dostatečně nezohledňuje princip znečišťovatel platí, vč. zdanění uhlíku, a důrazu na zdanění práce. ČR 2030 tuto problematiku dosud nepokryvala, vzhledem k její závažnosti by však měla být doplněna do návrhové části; specifický či strategický není nejspíše třeba formulovat, neboť rozhodující je legislativa EU.

KO 2 / Hospodářský model - Stabilita a odolnost národních ekonomických institucí

Účastníci považují za relevantní zařadit cíle týkající se stability veřejných rozpočtů, a to především v otázce zadlužení.

ČR 2030 již obsahuje cíl zaměřující se na stabilní fiskální systém a zachování strukturálně vyrovnaných rozpočtů. Vzhledem k současné turbulentní geopolitické situaci je to téma stále aktuální a otázka zadlužení státu a případných pokrytí škod způsobených extrémními klimatickými změnami je relevantní pro návrhovou část strategického rámce.

KO 2 / Hospodářský model - Udržitelnost důchodového systému

Dlouhodobá udržitelnost důchodového systému byla označena za klíčovou pro udržitelný rozvoj v Česku. Současný neudržitelný stav z hlediska příjmů a výdajů byl identifikován jako významné riziko, které by mělo být v ČR 2030 pokryto.

Ačkoliv se jedná o důležité téma, není nezbytné tvořit nový strategický cíl, jelikož je důchodový systém známou problematikou, nikoliv bílým místem strategií. Považujeme však za důležité se jí věnovat v návrhové části.

KO 2 / Hospodářský model - Podpora zeleného růstu

V této oblasti považovali účastníci za relevantní zaměřením se na rizika a příležitosti vyplývající z cílených finančních podpor (dotací).

Téma podpory zeleného růstu je již implicitní součástí narativu KO 2. Lze je tedy učinit více explicitní, např. v návrhové části cíle 9, která se soustředí na témata snížení emisí skleníkových plynů, oběhového hospodářství a energetické účinnosti. Do téže části by bylo možné i zahrnout mechanismy zpoplatnění negativních externalit mimo klimatické cíle, recyklace výnosů, otázku závislosti hospodářského rozvoje Česka na EU fondech a robustnosti absorpční kapacity.

KO 2 / Hospodářský model - Míra intervence státu do ekonomiky

Účastníci považovali za relevantní se zabývat mírou regulace a administrativní zátěže. Zároveň identifikovali příležitost zvýšit angažovanost na globální úrovni a širěji zapojit obyvatelstvo.

Míra intervence státu do ekonomiky ve smyslu administrativní zátěže a přeregulovanosti státní správy je velmi diskutované téma, které je relevantní pro KO2 i KO6. Zelená a digitální tranzice s sebou přinesou nutnost nových regulací, nároků na data a kontrolu. Tento systém bude zapotřebí nastavit tak, aby byl férový a zamezil rozšíření šedé ekonomiky v dotčených sektorech. Toto téma je vhodné do návrhové části k cíli 9.

KO 6 / Dobré vládnutí - Digitalizace státu a rozvoj e-governmentu

Účastníci považovali za relevantní navrhnout cíle v oblasti digitalizace státu z pohledu jejího řízení, přístupnosti digitálních služeb a jako nástroj pro reformu státu. Jediným možným rozporem je případná negativní reakce některých příjemců.

Ve stávající podobě návrhové části KO 6 je téma několikrát zmíněno jako možný nástroj pro některé účely, nebyl k němu ale formulován cíl a objevuje se jen v praxi naplňování strategických cílů 23, 25 a 27. Uvažovaným pojetím téma není v rozporu s žádným z existujících cílů KO 6. Pokud by byl formulován k digitalizaci cíl v KO 6, pak by neměl postulovat konkrétní obsahové či dokonce projektové záměry, ale měl by se týkat účelu, pro který budeme pokládat digitální řešení za nejvhodnější (či jediné možné), nebo principu, kterým se je třeba řídit.

KO 6 / Dobré vládnutí - Informované vládnutí a konzultační procesy

Účastníci identifikovali potenciální bílé místo v oblasti zapojení zájmových skupin do tvorby veřejných politik. Zároveň upozornili na nejednoznačnou definici zájmových skupin a lobbingu a na příliš úzké zaměření na soukromý sektor a průmysl. Shodli se nicméně na tom, že téma lobbingu by se mělo rámovat ve smyslu ztransparentnění, inkluze slabších aktérů a posílené odolnosti vůči negativním vlivům.

Ve stávající podobě návrhové části obou klíčových oblastí je téma opakovaně rozebíráno a odráží se ve všech strategických cílech, ba v jistém smyslu je právě toto téma možné označit za základní linku stávající podoby návrhové části. Postačí tedy nanejvýš drobné úpravy návrhové části, pokud budeme chtít některá zmíněná dílčí témata pojmut explicitně samostatně a není třeba formulovat nový cíl.

KO 6 / Dobré vládnutí - Militarizace státu, společnosti a ekonomiky

Mezi účastníky byla shoda ohledně relevantnosti cíle, který by pokrýval potenciální vliv militarizace na veřejné rozhodování. Upozornili nicméně na nejednoznačnou definici militarizace, která pokrývá několik témat.

Ve stávající podobě návrhové části KO 6 není téma explicitně nikde zmíněno a nebyl k němu formulován cíl. Způsob, jakým si účastníci diskuze představují žádoucí uchopení tématu není v rozporu s žádným z existujících cílů KO 6. V rámci KO 6 není třeba formulovat nový cíl, protože částí tématu relevantní KO 6 je možno pokrýt stávajícím zněním. Další možností je nové zarámování tématem odolnosti a bezpečnosti v širším slova smyslu.

KO 6 / Dobré vládnutí - Radikalizace a politické násilí

Přestože jsou radikalizace a populismus často označovány za nežádoucí pro budování odolného demokratického systému, účastníci upozornili na dvojsečnost těchto konceptů. Část pozornosti věnovaná politice může být také tažena polarizací ve smyslu obnovy demokratického politického konfliktu, kde jsou různé alternativy mezi kterými se rozhoduje.

V rámci KO 6 není třeba formulovat nový cíl, protože částí tématu relevantní KO 6 je možno pokrýt stávajícím zněním, pouze u některých aspektů bude možné zmínit některé jednotlivosti v textu návrhové části (např. uzpůsobení veřejné debaty novým rizikům daným technologicky (algoritmy, boti, echo chambers), nebo technologie využívajícím (např. dezinformace).

Obsah

Úvod	3
Manažerské shrnutí	4
Účel studie	4
Metodický postup	4
Výsledky	6
Obsah	11
Seznam zkratk	13
Realizační tým	14
Metodický postup	16
Výsledky	20
Hlavní směry vývoje napříč scénáři	20
Popis kontextualizovaných scénářů EUR-SSP	21
We are the world	21
Icarus	22
Riders on the storm	22
Fossil-fuelled development	23
Bílá místa a posouzení jejich relevance	25
KO 1 Lidé a společnost	25
Nedostatečné financování humanitních a sociálních věd ve vysokém školství	25
Vyvážená inkluze generací a nové pojetí péče	26
Strategická komunikace státu s cílem zvýšit ochotu přijmout zelenou tranzici	27
Nerovný přístup k technologiím	27
KO 2 Hospodářský model	28
Stabilní a odolné financování veřejných služeb	28
Stabilita a odolnost národních ekonomických institucí	29
Udržitelnost důchodového systému	30
Podpora zeleného růstu	30
Mechanismy zpoplatnění negativních externalit mimo klimatické cíle	32
Míra intervence státu do ekonomiky	32
KO 6 Dobré vládnutí	33

Digitalizace státu a rozvoj e-governmentu	33
Informované vládnutí a konzultační procesy	35
Militarizace státu, společnosti a ekonomiky	36
Radikalizace a politické násilí	38
Komentář MŽP	39
KO 1 - Lidé a společnost	39
KO 2 - Hospodářský model	40
KO 6 - Dobré vládnutí	41
Reflexe a limitace	44
Závěr	46
Přílohy	47
Seznam zapojených účastníků	47
Díla v kreativní soutěži	48

Seznam zkratek

ČR 2030	Strategický rámec Česká republika 2030
ESF	Evropský sociální fond
ESG	Environment - Society - Governance
EU	Evropská unie
EUR-SSPs	European Shared Socio Economic Pathways
HDP	Hrubý domácí produkt
KO	Klíčová oblast strategického rámce ČR 2030
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
MŽP	Ministerstvo životního prostředí
OECD	Organization for Economic Development and Cooperation
OSN	Organizace spojených národů
POKOS	Příprava občanů k obraně státu
PR	Public relations
RCP	Representative Concentration Pathways
STEEG	Society - Technology - Economy - Environment - Governance
STEM	Science, Technology, Engineering and Mathematics

Realizační tým

Projekt byl realizován v úzké spolupráci členů oddělení udržitelného rozvoje na Ministerstvu životního prostředí a zástupců Ministerstva pro místní rozvoj s výzkumným týmem Českých priorit. Výstup tohoto dílčího projektu přispívá k realizaci projektu *Mechanismy prosazování principů udržitelného rozvoje ve státní správě*, reg. č. CZ.03.4.74/0.0/0.0/15_019/00014042 spolufinancovaného z Operačního programu Zaměstnanost, jehož výstupem je právě aktualizovaný strategický rámec ČR 2030.

Srdečné poděkování patří především Anně Paskové, ředitelce odboru politiky životního prostředí a udržitelného rozvoje na MŽP, která tento projekt podporovala po celou dobu jeho trvání. Dále bychom chtěli poděkovat Markovi Havrdovi, náměstkovi ministra pro evropské záležitosti, který dlouhodobě podporuje foresightové aktivity v české veřejné správě. Poděkování patří také Marcelovi Krausovi, řediteli Hyb4City v Kampusu Hybernská, v jehož prostorách se konaly workshopy.

Tento projekt byl financován z filantropických zdrojů Českých priorit.

Vyjádřené názory představují pouze vlastní názory tvůrců a účastníků, nikoli oficiální stanoviska Ministerstva životního prostředí a Ministerstva pro místní rozvoj. Veškeré případné chyby, nepřesnosti a nejasnosti jdou pouze na vrub autorů.

Vedení projektu:

- Jan Mareš (vedoucí oddělení udržitelného rozvoje - MŽP)
- Alexandre Reznikow (výzkumník - České priority)

Členové realizačního týmu

- Dana Beková (MŽP)
- Karolína Bieliková (České priority)
- Vít Bořil (MMR)
- Tomáš Čech (České priority)
- Jan Kleňha (České priority)
- Josef Lochman (České priority)
- Kateřina Močárková (MŽP)
- Martin Polášek (MŽP)
- Lucie Sršňová (MŽP)
- Anna Švarcová (MMR)
- Alžběta Vítková (MŽP)
- Andrea Vuová (České priority)

Kontaktní osoba: Alexandre Reznikow - alex@ceskepriority.cz

Metodický postup

Pro identifikaci bílých míst a posouzení relevance stávajících cílů jsme se rozhodli využít foresightu, nástroje, který umožňuje odhalit budoucí výzvy a příležitosti. Mezi výsledky foresightu například patří analýzy trendů, predikce a scénáře budoucího vývoje. Ty jsou používány státní správou zejména ve strategické práci, prioritizaci či posuzování dopadů veřejných politik.

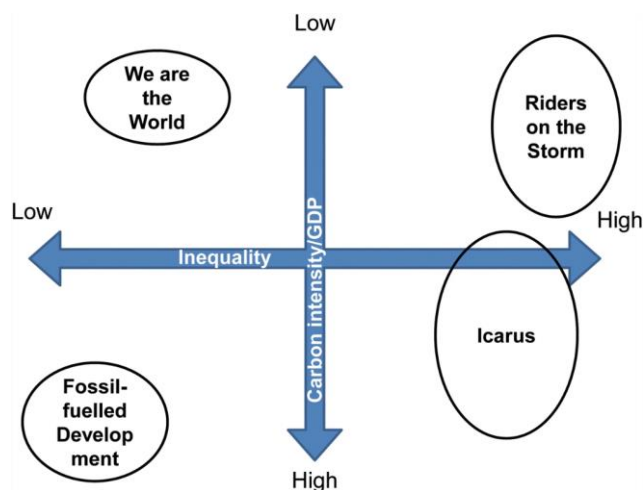
Foresight disponuje mnoha metodami pro zkoumání budoucnosti. Pro naše účely jsme se inspirovali metodou backcasting, která spočívá v tom, že účastníci výzkumu hledí z určitého bodu v budoucnosti postupně do přítomnosti a diskutují potenciální události, které mohly společnost navést do stanoveného bodu v budoucnosti.

V našem výzkumu body v budoucnosti představují **Shared Socioeconomic Pathways**, a konkrétně jejich evropská kontextualizace (dále jen EUR-SSPs), kterou zpracovali Kok et al. (2019). EUR-SSPs jsou čtyři scénáře popisující klíčové prvky budoucnosti v roce 2100. Narozdíl od široce využívaných modelů růstu globální teploty (tzv. RCP) se tyto scénáře soustředí i na společenské aspekty udržitelné tranzice, zejména ve vztahu k celospolečenským dopadům adaptačních a mitigačních opatření pro boj s klimatickými změnami a úbytkem biodiverzity. Tyto čtyři scénáře byly vytvářeny na základě dvou os nejistoty, z nichž jedna týká se míry uhlíkové náročnosti ekonomiky (na jednotku HDP), druhá pak míru socioekonomických nerovností. Scénáře vznikly na základě široké konzultace odborníků a prognostiků, kteří tak formulovali možné směry vývoje a konsolidovali narativy ke každému z nich.

Tyto scénáře jsou dnes využívány různými státními i nestátními aktéry. Například poskytují podklady pro specifikaci parametrů kvantitativních modelizací dopadů klimatických změn [ve Velké Británii](#). V souvislosti s aktualizací ČR 2030 bylo nutné upravit časový horizont EUR-SSPs a posunout jej již do roku 2050, což umožňuje zachytit delší časový výhled, v němž je možné klíčové změny a trendy jasněji pojmenovat. Kok et al. (2019) definují celkem 4 scénáře budoucnosti Evropy, které stručně představujeme níže, a ilustrují vzájemnou rozdílnost scénářů z hlediska nerovností a uhlíkové náročnosti:

- udržitelná budoucnost s globální spoluprací a méně environmentálně náročným životním stylem (We are the World);
- budoucnost, v níž se evropské země snaží udržet životní úroveň s vysokou uhlíkovou náročností (Icarus);
- svět, v němž se moc soustředí v rukou malé elity a kde se Evropa stává důležitým hráčem (Riders on the Storm);
- a svět, v němž nedostatek zájmu o životní prostředí je nahrazen technologickými řešeními s cílem zajistit hospodářský a sociální rozvoj, které vyžadují nadměrné využívání zdrojů fosilních paliv (Fossil-fuelled Development).

Obrázek 1: Vztah mezi scénáři EUR-SSPs

Zdroj: Kok et al. (2019)

Poznámka: na horizontální ose je míra nerovnosti a na vertikální ose je znázorněna uhlíková náročnost ekonomiky (na jednotku HDP)

Celý projekt je postaven na dialogu mezi zástupci odborné veřejnosti a veřejné správy. Při oslovování odborníků byl brán zřetel na široké pokrytí různých disciplín a u zástupců veřejné správy bylo snahou je zapojit napříč resorty. Úplný seznam účastníků se nachází v příloze tohoto dokumentu.

Samotný backcasting jsme realizovali prostřednictvím tří workshopů, přičemž první a druhý workshop byly identické, lišily se pouze formou realizace (prezenční a online), aby se na aktualizaci mohli podílet i lidé v zahraničí nebo ti se špatnou dostupností místa konání.

Cílem prvního workshopu, který proběhl dne 22. září 2022 v Kampusu Hybernská, bylo identifikovat bílá místa ČR 2030 a výzvy a příležitosti pro plnění Cílů udržitelného rozvoje, které z nich vyplývají. Workshopu se zúčastnilo 17 respondentů z privátní, akademické, neziskové i veřejné sféry.

S předstihem i během workshopu byly respondentům představeny scénáře EUR-SSPs, které byly hlavním předmětem jejich diskuze. Respondenti byli na začátku workshopu rozděleni do 4 skupin, ve kterých měli postupně diskutovat jednotlivé EUR-SSPs. Diskuze byla facilitována hlavní návodnou otázkou: "Jaké předpoklady a vlivy (dopady, problémy, příležitosti, další události) mohou vést k naplnění představených prvků EUR-SSPs?"

V závěru workshopu byla uspořádána panelová diskuze, během které bylo zjišťováno, jaké prvky je žádoucí podpořit, aby došlo k jejich výskytu, které zmírnit, aby nedošlo k jejich výskytu a které transformovat, aby se zvýšil užitek jevu.

Druhý workshop, který proběhl online 5. října 2022 měl identický průběh. Z důvodů časového omezení nebylo možné realizovat závěrečnou panelovou diskusi. Online workshopu se zúčastnilo 16 respondentů v obdobném složení jako workshopu prvního.

Hrozby, příležitosti a výzvy, které respondenti během workshopů identifikovali, byly posléze sloučeny do skupin dle jednotlivých klíčových oblastí ČR 2030. Ve spolupráci s gestory klíčových oblastí byly tyto výzvy porovnány se stávajícími specifickými cíli ČR 2030, což vedlo k identifikaci témat, kterým se stávající dokument nevěnuje. Výsledných 60 bílých míst bylo rozděleno dle klíčových oblastí, do nichž tematicky spadala spolu s výčtem hrozeb a příležitostí identifikovaných během workshopů.

9. listopadu 2022 bylo účastníkům třetího workshopu představeno těchto 60 bílých míst. Zúčastnili se ho výhradně zástupci veřejné správy, protože jejich cílem bylo posoudit relevanci identifikovaných bílých míst a stávajících cílů pro potřeby sektorových politik. Workshopu se zúčastnilo 14 respondentů, z toho 5 online.

Na jeho začátku byli účastníci rozděleni do tří skupin (jedna kompletně online), ve kterých postupně diskutovali bílá místa a stávající specifické cíle ČR 2030. Diskuze následovala po těchto facilitačních otázkách:

1. Doplnění dalších rizik / příležitostí:
 - a. Jaký je váš názor na výčet rizik a příležitostí pro dané bílé místo? Napadají vás další rizika či příležitosti?
2. Pokrytí ČR 2030 a sektorovými strategiemi:
 - a. Která bílá místa musí být pokryta v ČR 2030?
 - b. Do jaké míry se bílá místa překrývají s cíli sektorových strategií, případně rozporují?
3. Vidíte další bílá místa, jež nejsou pokryta v ČR 2030?

S výsledky této odborné diskuze seznamujeme čtenáře v následující kapitole.

Výsledky

Hlavní směry vývoje napříč scénáři

Pro každý ze čtyř scénářů EUR-SSP diskutovali účastníci a účastnice podmínky pro jejich naplnění v horizontu 2050. Tyto podmínky lze pojmout jako hybatele změn na globální úrovni. Shrnutí níže popisuje tyto společné hybatele změn na základě rámce STEEG (společnost, technologie, ekonomika, životní prostředí a geopolitika/vládnutí). Uvedené scénáře nejsou předpovědi budoucího stavu, ale spíše popis různých variant budoucího vývoje, které umožní identifikovat důležité hybatele změn a podmínky pro jejich naplnění. Následující část uvádí několik faktorů, které se opakovaly napříč scénáři, a mohou tak být považovány za zásadními faktory budoucího vývoje. V další části jsou uvedeny kontextualizované popisy těchto čtyř scénářů z českého pohledu.

Mezi nejdůležitější **společenské trendy** a podmínky vývoje byly označeny kvalita vzdělávacího systému, míra společenské polarizace a konfliktnosti a demografické proměny v kontextu stárnutí populace. Kvalitní vzdělávání by mělo přispět zejména ke zvýšení připravenosti absolventů na nové podmínky trhu práce, posilování občanské angažovanosti a změně postojů vůči zelené tranzici. Nárůst individualismu se může projevit na posilování sociálních bublin, odtržení elit od zbytku populace, rostoucí nerovnosti uvnitř společnosti a třídním rozdělení, které se projeví na ochotě (ne)přijmout opatření vedoucí k zelené tranzici. Stárnoucí populace a pokles plodnosti s sebou nese řadu implikací pro udržitelnost veřejných financí (zejm. důchodového systému), pro adaptaci rurálního i urbánního prostoru a pro zvyšující se význam migrace.

Technologický rozvoj byl v každém scénáři považován za klíčový faktor budoucích změn, jejichž dopady jsou prozatím značně nejisté. Na jednu stranu představuje příležitost pro podporu zelené tranzice skrz snížení materiální a energetické náročnosti (např. budováním nízkoemisní dopravy, skladováním energie či biotechnologie). Na stranu druhou byly napříč scénáři zmíněny i potenciální hrozby, které souvisí jednak s nežádoucími dopady některých technologií (např. geoinženýrství, umělá inteligence či biotechnologie), s energeticky náročnou digitalizací nebo s omezeným přístupem k těmto technologiím (např. pro deprivované skupiny obyvatel nebo pro malé a střední podniky). Z těchto důvodů se musí přistupovat k technologiím kriticky a nevnímat je jako řešení samo o sobě.

V oblasti **ekonomických trendů** se hlavní nejistoty týkají budoucího vývoje globalizace, mezinárodního obchodu a lokalizace výrobních kapacit. Významným faktorem omezení mezinárodního obchodu budou geopolitické konflikty a soupeření o zdroje v kontextu slábnoucího tempa ekonomického růstu v rozvíjejících se ekonomikách. V reakci na globální krize posledních let (pandemie Covidu-19, konflikt na Ukrajině) byl také zmíněn trend lokalizace výrobních kapacit do EU, který mohl vést ke zvýšení těžby lokálních zdrojů na území EU. To sebou nese riziko další degradace životního prostředí, případně potřebu zajistit tyto

zdroje v jiných částech světa za cenu přenesení environmentální zátěže do jiných regionů a sklonů k neokolonialismu.

Environmentální tematiky diskutované napříč všemi scénáři se týkaly těžby zdrojů a uhlíkové náročnosti výroby energie. Nejvýznamnějším faktorem, který podmiňuje naplnění scénářů, je špatné nakládání s přírodními zdroji (úbytek biodiverzity, sucho, degradace půdy a extenzivní zemědělství, rozšiřování zastavěných oblastí...). K tomu mohou přispět absence nebo neadekvátnost environmentálních opatření (např. skrze zpoplatnění negativních externalit nebo omezení či stanovení limitů na využití či čerpání některých zdrojů), odstup od mezinárodních smluv nebo ještě rozvoj vojenského průmyslu. Snížení uhlíkové náročnosti výroby energie byla považována za klíčový faktor pro naplnění všech scénářů (s výjimkou scénáře Fossil-fuelled development). V této souvislosti panuje nicméně nejistota ohledně způsobů, jak dosáhnout nižší uhlíkové náročnosti: nelze předvídat, zda a kdy dojde k technologickým průlomům umožňujícím šetrnější výrobu a skladování energie a není zcela vyloučen objev nového zdroje energie.

Na poli **geopolitiky a vládnutí** byly hlavní faktory budoucích změn vztaženy k vývoji současných konfliktů v sousedství EU a k možnostem jejího rozpadu. Konflikty (zejména na Ukrajině) budou zásadně ovlivňovat hospodářské strategie států, ve kterých poroste význam vojenského průmyslu na úkor politik udržitelnosti (zejména ve smyslu čerpání zdrojů pro vojenské účely). Paralelně lze i očekávat posílení vlivu vojenského sektoru na veřejném rozhodování. Geopolitická destabilizace bude také důležitým hybatelem změn uvnitř EU, jelikož může vést k rozpadu EU na několik bloků, nebo naopak posílit tendence k větší integrovanosti (zejm. vojenských, fiskálních a migračních politik).

Popis kontextualizovaných scénářů EUR-SSP

We are the world

Napříč celou společností jsou zajištěny základní potřeby (bydlení, strava, zdravotnické potřeby). Snižuje se poměr placené práce ve prospěch volnočasových aktivit, jako jsou péče, kultura, samozásobitelství a občanská participace. Ve volném čase jsou široce využívány digitální technologie. Populace Česka stárne, zejména ve venkovských regionech, což vyvolává tlak na přijímání migrantů na pracovní trh. Díky technologickým pokrokům (zejm. v medicíně) se zvyšuje kvalita života starších vrstev populace a senioři jsou občansky aktivní. Zvyšuje se politická gramotnost a lidé jsou tak více aktivní a občansky angažovaní, "odzdola" vyvíjejí tlak na vládu, aby přijala opatření směřující k zelené tranzici.

Společnost ji nevnímá jako elitářský projekt a je dobře informovaná ohledně jejích přínosů a možných limitů, zároveň se učí uvažovat v delších časových horizontech. Vzdělávání se více zaměřuje na rozvoj měkkých dovedností, na změnu postojů vůči zelené tranzici a posilování lokálních vazeb. Vzdělávací systém je také charakteristický formou open science.

Ekonomika se vyznačuje vysokou úrovní mezisektorové spolupráce a orientací na zelenou tranzici: jsou podporovány zelené technologie v dopravě, energetice, ale i v zemědělství či biotechnologie. Samozřejmostí je využívání obnovitelných zdrojů. Důrazně se podporují odvětví s vysokou přidanou hodnotou. Naopak dochází k úpadku energeticky a materiálově náročných odvětví, jako je například zbrojní průmysl. Evropa je digitální leader. Obecně se do popředí zájmu staví společenský blahobyt namísto ekonomického růstu. Narativ udržitelnosti a stability se promítá i do fiskální a rozpočtové politiky.

Icarus

Podmínkou naplnění scénáře Icarus je vojenský konflikt a zhoršující se klimatická krize, což spouští migrační vlnu a vytváří tlak na český sociální systém. Polarizace společnosti tím eskaluje. Dochází k nárůstu násilí, mezitřídních konfliktů, vlivu extremistických skupin, populismu a dezinformací. Tvorba empiricky založené politiky je minimální. V důsledku postupující klimatické krize se zhoršuje zdravotní stav nízkopříjmových skupin. Naopak skupina z opačného spektra společnosti, která disponuje majetkem a vzděláním, se distancuje a vytváří své vlastní komunity, případně emigruje do rozvinutějších evropských regionů.

Demokratický systém je postupně nahrazován vojenským režimem podporovaným velkými koncerny a průmyslem. Prioritizován je především energetický průmysl, zbrojní průmysl a příbuzné obory náročné na využívání fosilních paliv a přírodních zdrojů. Velké investice do zbrojního průmyslu mají za následek nedostatky v inovativních průmyslech a technologickou zaostalost Česka. Česko čelí rozsáhlé ekonomické krizi, která vytváří vhodné prostředí pro rozvoj šedé ekonomiky.

Vojenský režim nejeví zájem o mezinárodní spolupráci. Rozpadají se tradiční mezinárodní uskupení, jako je OSN, WTO, OECD, ale i EU. Nižší zájem je o ochranu životního prostředí. Hlavní je zajistit dostatečné množství zdrojů pro ekonomický růst. Životní prostředí je ničeno i extenzivním zemědělstvím, které v Česku převažuje.

Riders on the storm

Naplnění scénáře Riders on the Storm vychází zejména z nerovností, a to na globální i regionální úrovni. Jako problémovou oblast identifikovali účastníci workshopu zejména vzdělávání, v rámci kterého je možné pozorovat nerovný přístup k informacím a nedostatek vzdělávání o komplexních problémech. To se projevuje i nedostatečnou připraveností absolventů na trhu práce a nedostatečnou cílenou podporou vzdělávání v některých kurikulárních oblastech. Nerovnosti jsou výrazné i obecně ve společnosti, kdy elity drží v rukou ekonomickou moc, která následně silně ovlivňuje i politické dění. Rozhodnutí jsou dělaná shora dolů a nejsou reflektované reálné potřeby lidí. Roste nedůvěra v instituce a naopak občanská angažovanost je slabá. Vzájemná kombinace těchto vlivů velmi pravděpodobně povede k růstu populismu a následné polarizaci a radikalizaci části společnosti. Posilují se sociální bubliny a prohlubují rozdíly mezi městem a periferií.

Tyto nerovnosti jsou reflektovány i v přístupu k technologiím. Nízkopříjmové domácnosti přestávají benefitovat z výhod digitalizace, zároveň nové technologie akumulované v rukou elit mohou představovat hrozby v kontextu jejich etického využití. Technooptimismus účastníci identifikovali i jako pozitivní hnací motor unifikace a akumulace v oblasti energetiky, rovněž ale jako nebezpečný faktor, pokud nebude doplněn důrazem na společenská řešení.

Evropská unie byla chápána jako silný hráč, který se však vyznačuje i silnými vnitřními nerovnostmi. Region centrální a východní Evropy je pozadu například v technologickém vývoji a také stoupá vymezování se vůči unijní klimatické politice. EU přestává být pro některé členy atraktivní a do budoucna hrozí, že ani dočerpání kohezních fondů nezabrání snižování míry společenské soudržnosti - právě kvůli chybějícím zdrojům.

V kontextu klimatických řešení účastníci debatovali problémy oslabování environmentální legislativy a greenwashingu. I v tomto ohledu přetrvávají nerovnosti, přičemž omezení jsou směřována na nejchudší, zatímco spotřeba nejbohatších roste. Zároveň se nepodaří rozvinout a prakticky a důsledně aplikovat principy cirkulární ekonomiky. Jako možnost byla zmíněná i ekologická katastrofa, která by měla potenciál změnit smýšlení lidí o udržitelnosti a také přitáhnout víc potřebných investic do adaptace na změnu klimatu včetně pokrývání škod způsobených meteorologickými extrémy. Možná tranzice na zelenou ekonomiku ale přinese i zánik některých sektorů, což vychází z nedostatečné kvalifikace lidí, kteří v nich pracovali. Dochází k neúměrnému zvýhodňování velkých, zejména zahraničních firem na úkor podpory lokální ekonomiky. Také dochází k odlivu kapitálu ze země a patentovému offshoringu.

Fossil-fuelled development

Naplnění tohoto scénáře vychází z několika hlavních trendů. Ze sociální oblasti se jedná o nárůst populismu a nástup politické pravice. Spolu s tím se upřednostňují technokratická řešení, na která tlačí hlavně zástupci průmyslu a obchodu. K tomu přispívá i technokracie na globální úrovni spolu s centralizací moci a vědění. S těmito vlivy dochází také ke změně politického systému; oslabuje se mezinárodní politika s dominantním systémem OSN a posiluje se naopak regionální spolupráce, snižuje se důvěra v politiku a tradiční levice se ocitá v dezolátním stavu. Ve světě dochází k občanským nepokojům, v nichž je akceschopnost EU omezená. Na druhou stranu je však EU nucena budovat dodavatelskou síť mimo Evropu, v rámci čehož se jako region podílí na masivní exploataci jiných částí světa – dochází tím k další formě globalizace a neokolonizaci. Obecně ve společnosti chybí alternativní narativ o lidském pokroku, rozšiřuje se v ní přílišný vliv lobby na úkor zájmu o transparentnost a narůstají v ní nerovnosti.

V souvislosti s relevancí Green Dealu (dále Dohoda) v budoucnosti je v tomto scénáři možných několik variant. Dohoda bude platná, protože je považována za hospodářsky výhodnou a počítá se s exportem tohoto modelu do zahraničí, zejména pro posílení vícerychlostní Evropy. Mimoto se její technologický rozměr může přeorientovat, aby zajistil rozvoj potravinové bezpečnosti, zdraví nebo technologii zachytávání uhlíku (carbon capture).

Naopak nenaplnění Dohody může nastat z nepřipravenosti členských zemí na tento přechod, omezené role Green Dealu jen na PR či z politického kolapsu (např. vítězstvím extrémní pravice, která z Dohody odstoupí; vystoupením z EU; nastolením tzv. gulášového socialismu).

Obtížnými úkoly plynoucími z tohoto scénáře jsou také zvyšující se ceny energií a rozvoj technologií náročných na energetickou spotřebu. Pro Česko je zvláště problematické zajištění financí pro technologický rozvoj, který je v tomto scénáři klíčovým aspektem (zejména celková koordinace investic a podpora periferních regionů). Jednou z reakcí na energetickou krizi je také snaha Česka vybudovat si energetickou nezávislost. Tím se Česko vrací k fosilním palivům, což je stimulováno také technooptimismem. Tento trend se negativně promítá do životního prostředí - lidé mají nízký zájem o jeho ochranu, utišuje se role environmentálních hnutí a dochází také k oddělení vnímání zdraví, kvality života a životního prostředí. Život obyvatel je do velké míry hnán individualismem a nízkým zájmem o okolní dění. To dohromady se zmiňovanými vysokými cenami energií prohlubuje nerovnosti a způsobuje také krizi střední třídy. Celkově se s přírodními zdroji nakládá špatně (úbytek biodiverzity, degradace půdy, sucho, potravinová závislost). Hledají se technologická řešení, ale skutečné příčiny se opomíjí.

Bílá místa a posouzení jejich relevance

Následující kapitola shrnuje pro každou oblast výčet hrozeb a příležitostí, které byly pro každé bílé místo identifikovány během odborných konzultací, jež proběhly na základě scénářů EUR-SSPs. Příležitosti nejsou uvedeny v tabulkách ve vztahu k identifikovaným hrozbám. Pro každé bílé místo jsou také shrnuty výsledky konzultace zúčastněných stran z příslušných resortů.

KO 1 Lidé a společnost

Nedostatečné financování humanitních a sociálních věd ve vysokém školství

Rizika a příležitosti identifikované během konzultací odborníků

Hrozby	Příležitosti
<ul style="list-style-type: none">• úpadek humanitních a společenských věd z hlediska jejich financování a kvality• asymetrie v podpoře “tvrdých” věd (STEM) bez ohledu na prospěch společnosti, technooptimismus a malý důraz na společenské aspekty zavádění a užívání technologií	<ul style="list-style-type: none">• zaměření sociálněvědního výzkumu na zelenou tranzici

Posouzení relevance zúčastněnými stranami

V této otázce se lišily názory účastníků ohledně diagnostiky problému: problém financování, kvality výuky, kvality výstupů nebo nereflektování potřeb trhu práce. Částečně se nicméně shodli na potřebě spolupráce mezi soukromým a akademickým sektorem, zejména z pohledu flexibility uplatnění absolventů, přičemž zdůraznili, že trh práce a vzdělávací systém nemají být pevně propojeny. Účastníci se tak shodli, že specifický cíl věnovaný vzdělávacímu systému je relevantní doplnit dvěma rovinami. První se týká kurikulárních dokumentů a toho, jak by měl vypadat absolvent 21. století. Druhá rovina se zaměřuje na uplatnění na trhu práce.

- Kurikula mají lépe reflektovat Cíle udržitelného rozvoje. Vzhledem ke komplexním výzvám udržitelného rozvoje je žádoucí více rozvíjet interdisciplinární dovednosti, jako jsou například ekonomie životního prostředí či digital humanities. Navíc globální vývoj spojený s jevy jako jsou nárůst migrace, globalizace ekonomiky či technologický rozvoj obsahují silnou kulturní a společenskou složku (např. kulturní střety či společenské dopady nových technologií). Tyto odborné dovednosti je současně nutné lépe rozvíjet

spolu se sociálními a komunikačními kompetencemi (soft skills), které dle stakeholderů často chybí na špičkových expertních pozicích.

- Další dimenze se týká strategického plánování s ohledem na budoucí potřeby trhu práce. Účastníci identifikovali riziko, že vzdělávací systém nepodporuje dostatečnou flexibilitu (ve smyslu změny vzdělávacích drah v čase) v kontextu očekávaných hlubokých transformací na trhu práce (zejména digitalizace a automatizace). Z tohoto hlediska se jeví jako příležitost větší důraz na jejich flexibilitu a variabilní uplatnění spolu s rozvojem interdisciplinárních dovedností.

Vyvážená inkluze generací a nové pojetí péče

Rizika a příležitosti identifikované během konzultací odborníků

Hrozby	Příležitosti
<ul style="list-style-type: none">• mezigenerační konflikty• růst digitální závislosti a rozvoj s ní spojených duševních onemocnění	<ul style="list-style-type: none">• snížená pracovní doba a více času na péči, samozásobitelství, řemeslnou výrobu, občanskou participaci, kulturu, sport...• různé pojetí péče, deinstitucionalizace, vyvážené genderové rozdělení rolí• technologické / medicínské průlomy

Posouzení relevance zúčastněnými stranami

Mezi stakeholdery panovala většinová shoda, že tyto oblasti by měly být více reflektovány v ČR 2030, přičemž lze tato témata pojmut z hledisek (de)institucionalizace služeb péče, demografických změn a využití technologií.

- Péče dnes není společensky vnímaná jako ekonomická aktivita a bylo by žádoucí tuto činnost více uznávat, vyčlenit jí více prostoru a honorovat ji (např. využitím pečovatelského a ošetrovatelského volna). Zároveň v kontextu stárnutí populace, proměny rodinných struktur a individualizace společnosti včetně nárůstu počtu single domácností lze očekávat, že stále bude potřeba zajistit placenou a institucionální péči, o to více, že ne každý je schopen domácí péči vykonávat. Také v důsledku narůstajícího podílu seniorů ve společnosti bude stoupat tlak na institucionální řešení. V této souvislosti je ovšem otázkou, jak takový systém financovat, aby byl udržitelný.
- Vyšší podíl seniorů ve společnosti může vést k nerovnému přerozdělování bohatství směrem ke starším věkovým skupinám na úkor mladších. To může vést k potenciálnímu riziku mezigeneračních konfliktů. Další otázkou je i potenciál migrace, která může být příležitostí pro obsazení pracovních pozic v oblasti péče.

- Třetím diskutovaným tématem byly možné přínosy a rizika rozvoje digitálních technologií. Digitalizace a automatizace práce ušetří čas, který lze následně věnovat péči. V oblasti péče rostou také možná uplatnění některých digitálních technologií, která ji mohou ulehčit. Vzniká nicméně riziko, že přecenění těchto technologií prohloubí osamělost opečovávaných osob, což může být faktorem rozvoje duševních nemocí a digitální závislosti seniorů.

Strategická komunikace státu s cílem zvýšit ochotu přijmout zelenou tranzici

Rizika a příležitosti identifikované během konzultací odborníků

Hrozby	Příležitosti
	<ul style="list-style-type: none"> • lepší informovanost ohledně přínosů a možných limitů zelené tranzice (lidé mění své chování, konzumní a produkční zvyklosti, na základě zvyšujícího se porozumění trendů) • kvalitní strategická komunikace státu (krizová komunikace, zelená tranzice)

Posouzení relevance zúčastněnými stranami

Účastníci považovali za relevantní začlenit cíl ohledně strategické komunikace státu, zejména v oblasti zelené tranzice. Identifikovali ji jako příležitost komunikovat v praktické rovině jak přínosy, tak možné neblahé dopady tranzice. Vzniká ovšem riziko, že špatně nastavená komunikační strategie může naopak v lidech vyvolat negativní reakce.

- Komunikace by se měla věnovat praktickým aspektům zelené tranzice, zejména způsobům, jak jsou předávány informace ohledně dotací a nástrojů na její podporu. V tomto ohledu mohou být uplatněny i behaviorální přístupy pro tvorbu komunikačních kampaní.
- Zároveň je žádoucí podporovat finančně a metodicky komunikační strategie lokálních samospráv.

Nerovný přístup k technologiím

Rizika a příležitosti identifikované během konzultací odborníků

Hrozby	Příležitosti

<ul style="list-style-type: none"> • nedostatečný rozvoj digitálních kompetencí v nízkopříjmových domácnostech a elitizace technologií • nerovnoměrná distribuce, která přispívá ke zvyšování společenských rozdílů technologického know-how ve společnosti • technologická nezaměstnanost části populace kvůli nahrazení lidské práce úkony umělé inteligence 	<ul style="list-style-type: none"> • nárůst vzdělanosti v používání technologií a vyhodnocování jejich dopadů • podpora open science
---	--

Posouzení relevance zúčastněnými stranami

Význam digitálních technologií bude vzrůstat ve společenských vztazích, a proto je relevantní se touto otázkou zabývat v ČR 2030.

- Sociální politiky by se měly zaměřit mj. i na finanční dostupnost digitálních technologií tak, aby byly maximálně dostupné pro všechny. Lze uvažovat např. o možnostech zavedení levnějšího tarifu a zajištění univerzálního přístupu k těmto službám (ve smyslu zranitelného zákazníka jako v případě energií).
- Do důchodového věku se dostává generace, která běžně používala počítač a internet v práci. Tudíž je předpoklad, že nerovný přístup z důvodu chybějících dovedností téměř zmizí. Naopak nerovný přístup z hlediska chybějících financí bude přetrvávat.

KO 2 Hospodářský model

Stabilní a odolné financování veřejných služeb

Rizika a příležitosti identifikované během konzultací odborníků

Hrozby	Příležitosti
<ul style="list-style-type: none"> • privatizace veřejných služeb, neschopnost financovat veřejné statky • konec strukturálních fondů po roce 2027, resp. 2029 • nízká efektivita výběru daní v závoslosti na nevhodně nastaveném daňovém mixu 	

Posouzení relevance zúčastněnými stranami

Způsob financování veřejných služeb byl účastníky označen jako jeden z relevantních cílů, a to zejména ve smyslu chytrého a odolného přerozdělování bohatství. Identifikovány byly tři hlavní roviny týkající se příjmové a výdajové stránky rozpočtu, které by bylo žádoucí v ČR 2030 pokrýt.

Jedná se o:

- Zhodnocení dopadů úbytku prostředků z kohezních fondů, zejména v sociálním pilíři (ESF) a následné kroky, které bude zapotřebí podniknout k jejich pokrytí.
- Zároveň byla zmíněna nutnost lepšího zacílení prostředků z emisních povolenek na podporu spravedlivé digitální a zelené tranzice.
- Z hlediska prostorové dostupnosti služeb účastníci identifikovali jako žádoucí potřebu více definovat role samospráv v poskytování služeb (včetně otázky spojování obcí za účelem snížení jejich počtu) a předejít tak jejich rozdrobenosti. Jako riziko označili nelogický charakter výkonu některých služeb (např. nízká efektivita činnosti Úřadů práce).
- Privatizace veřejných služeb, zejména doručovacích služeb byla zmiňována i jako příležitost ve smyslu decentralizace a lepšího pokrytí.

Stabilita a odolnost národních ekonomických institucí

Rizika a příležitosti identifikované během konzultací odborníků

Hrozby	Příležitosti
<ul style="list-style-type: none">• neudržitelný růst státního dluhu, který může vést ke snižování autonomie a politickým rozhodnutí určenými globálními finančními trhy / věřiteli• růst tlaku na pokrývání škod z extrémních klimatických změn	<ul style="list-style-type: none">• vyšší předvídatelnost a stabilita fiskálních politik, snížení daňové nejistoty

Posouzení relevance zúčastněnými stranami

Účastníci považují za relevantní zařadit cíle týkající se stability veřejných rozpočtů, a to především v otázce zadlužení.

- V důsledku vysokého zadlužení státu se snižuje jeho vyjednávací schopnost.
- Příležitostí jsou naopak existence evropských instrumentů (např. NextGenerationEU) pro společné půjčky na trzích, které jsou v dlouhodobém měřítku investicí s návratností.

Udržitelnost důchodového systému

Rizika a příležitosti identifikované během konzultací odborníků

Hrozby	Příležitosti
<ul style="list-style-type: none">podpora principu zásluhovosti péče a ústup od univerzálních systémů založených na solidaritě a přerozdělování	<ul style="list-style-type: none">reforma důchodového systému, včetně zdrojů jeho financování

Posouzení relevance zúčastněnými stranami

Dlouhodobá udržitelnost důchodového systému byla označena za klíčovou pro udržitelný rozvoj v Česku. Současný neudržitelný stav z hlediska příjmů a výdajů byl identifikován jako významné riziko, které by mělo být v ČR 2030 pokryto. V tomto ohledu byly zejména diskutovány dvě roviny.

- Nastavení systému přerozdělování financí má předcházet úpadku zranitelných skupin obyvatel do chudoby. Zvyšující se počet lidí v chudobě generuje další náklady dopadající na sociální systém.
- Důchodová podpora státu by měla být pouze doplňujícím finančním prostředkem vedle naspořených finančních zásob jednotlivců.

Podpora zeleného růstu

Rizika a příležitosti identifikované během konzultací odborníků

Hrozby	Příležitosti
<ul style="list-style-type: none">přílišný důraz na low/intermediary technologie generující nízkou přidanou hodnotutechnologická připravenostrychlost změny	<ul style="list-style-type: none">koordinace veřejných finančních investic a hledání win-win strategií napříč sektoryveřejná finanční podpora poskytující motivace k ozelenění firemtlak kapitálu na zelenou tranzici a aplikace ESG principů v soukromém sektoruintegrace zelené modernizace do pozitivně artikulované hospodářské politiky státu

Posouzení relevance zúčastněnými stranami

V této oblasti považovali účastníci za relevantní zaměření se na rizika a příležitosti vyplývající z cílených finančních podpor (dotací).

- Podporu zeleného růstu by stát měl primárně rozvíjet prostřednictvím fiskální politiky, jelikož dotace mohou vyvolat lobbying a nerovnou soutěž, o to více pokud jsou nesprávně zacílené. Vzniká tím riziko dobývání partikulárních rent zájmovými skupinami.
- Podporu zeleného růstu naopak účastníci označili jako příležitost pro zvýšení konkurenceschopnosti Česka (potažmo EU), zejména využitím podpory výzkumně-vývojové základny pomocí daňových pobídek.
- Další příležitosti vidí ve spolupráci soukromého a veřejného sektoru při koordinaci veřejných finančních investic a hledání win-win strategií napříč sektory.

Mechanismy zpoplatnění negativních externalit mimo klimatické cíle

Rizika a příležitosti identifikované během konzultací odborníků

Hrozby	Příležitosti
	<ul style="list-style-type: none">• omezení či stanovení limitů na využití či čerpání některých zdrojů / materiálů• přenastavení daňové soustavy a aplikace principu “znečišťovatel platí”• zdanění / zpoplatnění negativních externalit (zohlednění v cenách) a odměňování pozitivních chování

Posouzení relevance zúčastněnými stranami

ČR 2030 by podle účastníků měla zahrnout cíle pokrývající příjmovou a výdajovou stránku v oblasti zpoplatnění negativních externalit.

- V rovině výdajové je relevantní formulovat cíl směřující k odstranění environmentálně škodlivých dotací a soustředit se na přijatelnost a budování kompenzačních mechanismů dopadu.
- Účastníci též upozornili na možné rozpory na úrovni celé EU ohledně dostupnosti klíčových surovin pro zelené technologie. Poukazovali na nutnost budovat soběstačnost EU v tomto ohledu (např. při v rámci evropského programu Chips Act).

Míra intervence státu do ekonomiky

Rizika a příležitosti identifikované během konzultací odborníků

Hrozby	Příležitosti
<ul style="list-style-type: none">• vysoká administrativní zátěž státní správy (nové regulace budou vyžadovat kontroly, metodiky, vyhodnocování)• přeregulovanost státní správy v oblastech ESG• rozšíření šedé ekonomiky a svépomocných sítí založených na jinak neregulované ekonomice sdílení	

Posouzení relevance zúčastněnými stranami

Účastníci považovali za relevantní se zabývat mírou regulace a administrativní zátěže. Zároveň identifikovali příležitost zvýšit angažovanost na globální úrovni a širěji zapojit obyvatelstvo.

- Míra regulace a administrativní zátěže může vyvolávat negativní efekty, a to včetně oblasti zelené tranzice. V tomto ohledu se jeví jako relevantní více využívat sandboxes při zavádění nových regulací.

KO 6 Dobré vládnutí

Digitalizace státu a rozvoj e-governmentu

Rizika a příležitosti identifikované během konzultací odborníků

Hrozby	Příležitosti
	<ul style="list-style-type: none">• digitalizace státu (horizontální a vertikální, kvalitativní a kvantitativní) a rozvoj e-governmentu

Posouzení relevance zúčastněnými stranami

Účastníci považovali za relevantní navrhnout cíle v oblasti digitalizace státu z pohledu jejího řízení, přístupnosti digitálních služeb a jako nástroj pro reformu státu. Jediným možným rozporem je případná negativní reakce některých příjemců.

- Při řízení digitalizace by stát měl eliminovat riziko fragmentace zakázkových řízení, nekompatibility systémů i vendor lock-ins a neefektivity. Dalším významným rizikem je využití zastaralých technologií, stejně jako vyšší zranitelnost vůči kyberútokům a ztráty či zneužití dat. Z tohoto důvodu je žádoucí jasně vymezit kompetence a zodpovědnosti aktérů, centrálně koordinovat celý proces pro zajištění propojitelnosti a kompatibility systémů a finančně posílit lokální samosprávy v tomto ohledu.
- Z hlediska dostupnosti a přístupnosti digitálních služeb identifikovali účastníci riziko, že pro část populace se stanou nepřístupné některé služby kvůli jejich digitalizaci (z důvodu digitální negramotnosti, nedostupné techniky nebo odmítání digitalizace). Z tohoto důvodu je žádoucí nastavit služby neomezující dostupnost a právo i na analogovost (tzn. zachovat legální kanál pro skupiny lidí, kteří odmítají digitální služby nebo se k nim nemohou dostat).

- Digitalizace je zároveň příležitostí pro širší reformu veřejné správy. Umožní racionalizovat agendy jak vertikálně, tak horizontálně a zrušit ty nepotřebné či málo potřebné.
- S rozvojem digitálních služeb se zvyšuje riziko kyber zranitelnosti, zejména v případě úniku a zneužívání osobních údajů, nebo při technických výpadcích systémů.

Informované vládnutí a konzultační procesy

Rizika a příležitosti identifikované během konzultací odborníků

Hrozby	Příležitosti
<ul style="list-style-type: none">• snižující nebo stagnující účast ve volbách• omezování účasti veřejnosti v povolovacích řízeních• silný vliv korporací a průmyslu na řízení politiky• silný lobbying, který převažuje nad vědeckými důkazy, způsobuje, že bohatství určuje politiku	<ul style="list-style-type: none">• diskuzní fóra pro občany (rozvoj deliberativních a participativních metod na lokální i národní úrovni)

Posouzení relevance zúčastněnými stranami

Účastníci identifikovali potenciální bílé místo v oblasti zapojení zájmových skupin do tvorby veřejných politik. Zároveň upozornili na nejednoznačnou definici zájmových skupin a lobbyingu a na příliš úzké zaměření na soukromý sektor a průmysl. Shodli se nicméně na tom, že téma lobbyingu by se mělo rámovat ve smyslu ztransparentnění, inkluze slabších aktérů a posílené odolnosti vůči negativním vlivům (např. zahr. financování politických stran). Formulovaný cíl by dle účastníků měl pokrýt zejména tři úrovně:

- V otázce informovaného vládnutí a přenosu poznatků do tvorby veřejných politik bylo konstatováno, že pokusy o posílení vědeckého a informovaného rozhodování nepřinesly dosud velký výsledek. Jedním z důvodů je nedostupnost dat, která omezuje možnost ověřit či triangulovat poznatky získané od zájmových skupin. Nicméně vidí příležitosti v posílení informovaného vládnutí skrz sloučení konzultačních a participativních metod s vědeckými přístupy opřenými o data. K tomu je žádoucí budovat a řídit rozhraní mezi vědou (akademie, experti, think tanks) a tvůrci veřejných politik.
- Zapojení zájmových skupin do procesu tvorby politik sebou nese rizika nerovného přístupu a slabého zapojení některých relevantních aktérů (některé skupiny mají větší zdroje a tudíž vliv na rozhodování). Případný formulovaný cíl by se tak měl zaměřit na narovnání prostředí, možnost dát všem šanci se podílet a zajistit rozhodovací procesy před různými vlivy. Lobbyingu není třeba v principu bránit, je ho však třeba činit transparentním, podřízeným pravidlům a zároveň se aktivně snažit o inkluzi slabších aktérů / stakeholders do tohoto procesu. Naopak je potřebné odstínit některé nežádoucí vlivy (např. podplácení a určité formy financování ze zahraničí)

- Třetí rovina se týká veřejné participace, která naráží na slabou důvěru občanů ve veřejné instituce, veřejnost je také potenciálně zmanipulovatelná a v určitých případech dochází ke zklamání zapojených účastníků, pokud se jejich náměty nepropíší do veřejných politik. Mělo by se zvážit, jak se vyrovnat s tím, že fóra s občany nejsou vždy zcela reprezentativní a lidé, kteří mají malou důvěru ve stát těchto forem sami aktivně využívají méně, než lidé s důvěrou větší. Nástroje přímé demokracie (např. referenda, plebiscity) by mohly angažovanost zvýšit, současně ale třeba říci, že za cenu větší konfliktnosti. Dále může stát občanům srozumitelněji vysvětlit, jaké funkce má mimo volební participace a připravit je na skutečnost, že ne všechny jejich názory budou automaticky přijaty.

Militarizace státu, společnosti a ekonomiky

Rizika a příležitosti identifikované během konzultací odborníků

Hrozby	Příležitosti
<ul style="list-style-type: none"> • podpora zbrojního průmyslu a exportu zbraní a munice v důsledku konfliktu na Ukrajinu • silný vliv střelecké lobby • zvýšení významu bezpečnostních rizik 	

Posouzení relevance zúčastněnými stranami

Mezi účastníky byla shoda ohledně relevantnosti cíle, který by pokrýval potenciální vliv militarizace na veřejné rozhodování. Upozornili nicméně na nejednoznačnou definici militarizace, která pokrývá několik témat.

- Z hlediska veřejných rozpočtů může hrozit výraznější zadlužení a soupeření o zdroje mezi civilními a vojenskými aktéry. Investice do obrany mohou navíc být neefektivní a neměly by být tak automatické, jako jsou nyní (např. potřeba dobře rozvážit pořízení F-35).
- V Česku je již nyní poměrně silná "střelecká" lobby a militarizace společnosti může neúměrně posílit její vliv ve všech oblastech politiky, od bezpečnosti (deregulace držení zbraní), přes vzdělávání (POKOS/branná výchova) až po životní prostředí. V případě nárůstu zbrojního průmyslu bude třeba odbytu, nemá-li vzniknout ekonomická nerovnováha a problémy na trhu práce; nebude-li odbyt zajištěn v Česku, bude velký tlak na export, včetně toho do autoritářských zemí.
- Mezi diskutujícími byla shoda nad využitím armádních kapacit a infrastruktury k posílení odolnosti státu v době výjimečných, nejen válečných situací (např. přírodních katastrof či různých krizí).

- Nečinnost státu v oblasti bezpečnosti hrozí nebezpečím radikalizace společnosti a snahou občanů brát věci do vlastních rukou.

Radikalizace a politické násilí

Rizika a příležitosti identifikované během konzultací odborníků

Hrozby	Příležitosti
<ul style="list-style-type: none">● nemožnost zabránit šíření fake news● názorová fragmentace a radikalizace, politický extremismus● polarizace na národní úrovni a extremismus, dezinformace● populismus vítězí důrazem na bezprostřední (mnohdy záměrně negativně vykreslované) problémy a zanedbáním dlouhodobých dopadů a problémů● prohlubující se nedůvěra občanů k vládě, růst apatie vedoucí k akceptaci populismu	

Posouzení relevance zúčastněnými stranami

Přestože jsou radikalizace a populismus často označovány za nežádoucí pro budování odolného demokratického systému, účastníci upozornili na dvojsečnost těchto konceptů. Radikalizaci lze záramovat i pozitivně, například radikální může být i legitimní opatření (např. opatření proti Covidu-19). Část pozornosti věnovaná politice může být také tažena polarizací ve smyslu obnovy demokratického politického konfliktu, kde jsou různé alternativy mezi kterými se rozhoduje. Účastníci poukázali na následující možná rizika a příležitosti:

- Ztráta důvěry ve veřejnoprávní média může vést k jejich oslabení či zániku.
- Dalším rizikem je nedostatečná adaptace veřejné debaty na nové technologie sociálních sítí (echo chambers, algoritmy atp.), především schopnost čelit fake news. To může být impulsem i pro větší úsilí o přísnější regulaci sociálních sítí.
- Nicméně viděli příležitost ve včasné a jasné komunikaci vůči dezinformacím, ztransparentnění rozhodovacích procesů, zaměření na práci s informačními zdroji a podpoře kritického myšlení ve vztahu k sociálním sítím a informacím získaným z webu v rámci veřejného školství a lepší informovanosti a edukaci o bezpečí v digitálním prostoru.

Komentář MŽP

KO 1 - Lidé a společnost

Téma **Nedostatečné financování humanitních a sociálních věd ve vysokém školství** je ve smyslu vzdělávání pro KO 1 relevantní, ale je nutné ověřit jeho pravdivost a případně jeho znění upravit. V této podobě není zcela zřejmé, které problémy mají být řešeny, zda financování nebo kvalita výuky, kvalita výstupů či propojení vzdělávání a trhu práce. Pokud bychom do tématu zahrnuli rozměr trhu práce, nabízí se propojení se strategickým cílem 2 Technický a sociální rozvoj rozšiřující přístup k důstojné práci. Uplatnitelnosti absolventů na trhu práce, ale pouze na úrovni středních škol, se věnuje Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+, na úrovni vysokých škol poukazuje jen na nedostatek školních psychologů a speciálních pedagogů.¹

Téma **Vyvážená inkluze generací a nové pojetí péče** je pro KO 1 relevantní. Bude podstatné klást důraz na inkluzi a vyváženou roli ve společnosti všech generací. Stávající podoba ČR 2030 se zaměřuje spíše na sladování rodinného a pracovního života ve smyslu rodičovství. V aktualizované verzi ČR 2030 by měl být kladen důraz i na péči o rodiče a prarodiče ve strategickém cíli 1, týkající se rodinné politiky, a z hlediska péče, ať už formální či neformální, v cíli 5 (zdravotní politika), konkrétně 5.3. Na měnící se charakter a funkci rodiny poukazuje Strategický rámec přípravy na stárnutí společnosti 2021-2025², který může sloužit jako odrazový můstek a aktualizace ČR 2030 na něj může navazovat více komplexněji s ohledem na další věkové skupiny i možnou potřebu rozvinout a formalizovat mezigenerační dialog.

Téma **Strategická komunikace státu s cílem zvýšit ochotu přijmout zelenou tranzici** je zcela relevantní pro ČR 2030, otázkou je, pro kterou klíčovou oblast. Pokud doplníme strategický cíl 6 o média či otázku společenské důvěry jako klíčového faktoru úspěšné tranzice, tak je toto téma pro KO 1 zcela relevantní. Nutnost komunikace některých témat, zvláště těch, která řeší (zdánlivě) jen environmentální politiku na evropské úrovni (např. Green Deal, Fit for 55, emisní povolenky) potvrzuje výzkum Česká (ne)transformace 2022³. V současné chvíli není v návrhové části téma strategické komunikace obsaženo a bude třeba formulovat nový specifický cíl.

Téma **Nerovný přístup k technologiím** bude v budoucnu stěžejní a je tedy relevantní pro KO 1, případně KO 2 či KO 6. V rámci KO 1 může nerovný přístup k technologiím velmi jednoduše prohlubovat sociální nerovnosti ve společnosti. Např. elektronická komunikace s institucemi (úřady, školy, pojišťovny, banky) může ovlivnit člověka v jeho základních

¹<https://www.msmt.cz/file/51582/>

²https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/Strategicky_ramec_pripravy_na_starnuti_spolecnosti_2021-2025.pdf/99bc6a48-abcfe555-c291-1005da36d02e

³ <https://www.stem.cz/ceska-netransformace-2022/>

potřebách, které ovlivňují jeho běžný občanský život. V současné chvíli není v návrhové části věnováno více prostoru tomuto tématu, ale náznak vlivu technologických nerovností je např. ve specifickém cíli 4.1. Zakomponování tohoto tématu může mít dva způsoby provedení: a) doplnit jednotlivé oblasti (vzdělávání, sociální služby, zdraví atd.) o rozměr přístupu k technologiím, b) formulovat nový specifický cíl v rámci strategického cíle 3 Strukturální nerovnosti ve společnosti jsou nízké.

Podpora digitální transformace nahrává řešení některých problémů, které byly v rámci tohoto foresightového cvičení zmiňovány, například nízká efektivita činnosti Úřadů práce - nejedná se však patrně o problém, který má být řešen na úrovni strategického rámce. V souvislosti s KO 1 je však nutné podotknout, že i digitální transformace má svá úskalí, zejména vzhledem k vysokému podílu populace⁴, který nedisponuje novými technologiemi a je zapotřebí proto zajistit i rovný přístup ke službám pro tyto obyvatele.

KO 2 - Hospodářský model

Stabilní a odolné financování veřejných služeb je relevantní téma pro KO 2 (z pohledu veřejných financí), KO 1 (z hlediska cílů zaměřujících se na inkluzivní vzdělávání (cíl 4.2)), stabilitu veřejného zdravotnictví (cíl 5.3) a výdajů na kulturu (cíl 6.1), ale i KO 4 (z hlediska územní dostupnosti, současný cíl 16). Důležitý bude vztah zejména ke stabilitě veřejných financí, jak ukazují zmíněná rizika (konec kohezních fondů po roce 2027, resp. 2029) a otázka daňového mixu, který v současné době dostatečně nezohledňuje princip znečišťovatel platí, vč. zdanění uhlíku, a důrazu na zdanění práce.

V současnosti probíhá aktivní diskuze na téma **využití výnosů ze zpoplatnění emisí skleníkových plynů** na klimatické investice a mitigaci sociálních dopadů. ČR 2030 tuto problematiku dosud nepokrývala, vzhledem k její závažnosti by však měla být doplněna do návrhové části; specifický či strategický cíl není nejspíše třeba formulovat, neboť rozhodující je legislativa EU. Tento aspekt má rovněž výrazný přesah ke KO 1 Lidé a společnost (energetická chudoba, transfery, domácnostem) i KO 4 Obce a regiony (energetická náročnost/efektivita budov). Je dále k diskusi, jak tento významný aspekt do ČR 2030 vhodně doplnit.

Totéž platí i o tématu **stability a odolnosti národních ekonomických institucí**. ČR 2030 již obsahuje cíl zaměřující se na stabilní fiskální systém a zachování strukturálně vyrovnaných rozpočtů. Vzhledem k současné turbulentní geopolitické situaci je to téma stále aktuální a otázka zadlužení státu a případných pokrytí škod způsobených extrémními klimatickými změnami je relevantní pro návrhovou část strategického rámce.

⁴ [1] Pouze 21,8% obyvatel starších 65 let používá internet v telefonu, který je nezbytný pro funkci většiny z chytrých aplikací <https://www.czso.cz/csu/czso/informacni-spolecnost-v-cislech-2022>

Udržitelnost důchodového systému je relevantní téma pro KO 2 i KO 1. Pro KO 2 zejména ve vztahu k veřejným financím, a to v návrhové části. V současnosti je tento systém nastaven tak, že není dlouhodobě udržitelný a je zapotřebí hledat nová řešení a kauzality, které by mohly napomoci k postupnému zlepšení situace. Ačkoliv se jedná o důležité téma, není nezbytné tvořit nový strategický cíl, jelikož je důchodový systém známou problematikou, nikoliv bílým místem strategií. Považujeme však za důležité se jí věnovat v návrhové části.

Téma **podpory zeleného růstu** je již implicitní součástí narativu KO 2. Lze je tedy učinit více explicitní, např. v návrhové části cíle 9, která se soustředí na témata snížení emisí skleníkových plynů, oběhového hospodářství a energetické účinnosti. Do téže části by bylo možné i zahrnout mechanismy zpoplatnění negativních externalit mimo klimatické cíle, recyklace výnosů, otázku závislosti hospodářského rozvoje Česka na EU fondech a robustnosti absorpční kapacity.

Míra **intervence státu do ekonomiky** ve smyslu administrativní zátěže a přeregulovanosti státní správy je velmi diskutované téma, které je relevantní pro KO 2 i KO 6. Zelená a digitální tranzice s sebou přinesou nutnost nových regulací, nároků na data a kontrolu. Tento systém bude zapotřebí nastavit tak, aby byl férový a zamezil rozšíření šedé ekonomiky v dotčených sektorech. Toto téma je vhodné do návrhové části k cíli 9.

Pro KO 2 nebude zapotřebí formulovat nový cíl, výše zmíněné podněty bude záhodno vnést do návrhové části během aktualizace ČR 2030.

KO 6 - Dobré vládnutí

Téma **digitalizace státu a rozvoj e-governmentu** je relevantní pro KO 6. Ve stávající podobě návrhové části KO 6 je téma několikrát zmíněno jako možný nástroj pro některé účely, nebyl k němu ale formulován cíl a objevuje se jen v praxi naplňování strategických cílů 23, 25 a 27. Uvažovaným pojetím téma není v rozporu s žádným z existujících cílů KO 6.

Přístup “digitalizace jako prostředek k jinému účelu” by bylo dobré zachovat a pouze rozvést v návrhové části příklady dalších účelů, kde může digitální řešení hrát roli, příp. rizika, kterých se je třeba vyvarovat. Pokud by byl formulován k digitalizaci cíl v KO 6, pak by neměl postulovat konkrétní obsahové či dokonce projektové záměry, ale měl by se týkat účelu, pro který budeme pokládat digitální řešení za nejvhodnější (či jediné možné), nebo principu, kterým se je třeba řídit (např. služby a procesy veřejné správy jsou digitalizovány všude tam, kde to přináší prospěch z hlediska konečných příjemců aktivity). Pokud by měl být formulován k digitalizaci cíl, bylo by jej nejnáze možné vytvořit v rámci stávajícího strategického cíle 27/27.2.

Téma **informované vládnutí a konzultační procesy** je relevantní pro KO 4 a KO 6. Ve stávající podobě návrhové části obou klíčových oblastí je téma opakovaně rozebíráno a odráží se ve všech strategických cílech, ba v jistém smyslu je právě toto téma možné označit za základní linku stávající podoby návrhové části. Uvažovaným pojetím téma není v rozporu s žádným z existujících cílů ČR 2030.

Postačí tedy nanejvýš drobné úpravy návrhové části, pokud budeme chtít některá zmíněná dílčí témata pojmut explicitně samostatně a není třeba formulovat nový cíl.

Téma **militarizace státu, společnosti a ekonomiky** je relevantní pro KO 6, ale též KO 1, KO 2 a KO 5 (otázky struktury ekonomiky, veřejných financí, zaměstnanosti, vzdělávání a snahy o prevenci konfliktů a mírové řešení mezinárodních sporů). Ve stávající podobě návrhové části KO 6 není téma explicitně nikde zmíněno a nebyl k němu formulován cíl. Způsob, jakým si účastníci diskuze představují žádoucí uchopení tématu není v rozporu s žádným z existujících cílů KO 6.

V rámci KO 6 není třeba formulovat nový cíl, protože části tématu relevantní KO 6 je možno pokrýt stávajícím zněním. Riziko nedostatečně rozvážených a přitom dalekosáhlých kroků/finančně náročných projektů, nebo neúměrného vlivu určitého typu aktérů/zájmu nás vrací k návrhům a cílům, které se týkají evidence-informed rozhodování a promyšlené participace veřejnosti a které již ve stávající podobě KO 6 jsou. Je případně možné je rozšířit drobnými úpravami návrhové části, které téma zmíní explicitně. Další možností je nové zarámování tématem odolnosti a bezpečnosti v širším slova smyslu.

Téma **radikalizace a politické násilí** je relevantní KO 6, aspekt vzdělávání také úzce souvisí rovněž s KO 1. Ve stávající podobě návrhové části KO 6 není téma zmíněno samostatně, resp. nejsou pro ně použity uvažované pojmy (radikalizace, populismus). Jeho základ - upozornění na faktory oslabující legitimitu vládnutí, nebo skutečnost, že politika je legitimizována jak vstupy, tak procesem a výstupy - ve stávající analýze KO 6 obsažen je, a reakcí na to je právě základní osa návrhové části tj. evidence-informed rozhodování a participativní mechanismy. Uvažovaným pojetím téma není v rozporu s žádným z existujících cílů KO 6.

V rámci KO 6 není třeba formulovat nový cíl, protože části tématu relevantní KO 6 je možno pokrýt stávajícím zněním, pouze u některých aspektů bude možné zmínit některé jednotlivosti v textu návrhové části (např. uzpůsobení veřejné debaty novým rizikům daným technologicky (algoritmy, boti, echo chambers, dezinformace). Pokud by byl v KO 6 k tématu nějaký cíl formulován, měl by se týkat nejspíš právě některého aspektu vedení veřejné debaty (ať již obecně, ať již třeba i v souvislosti s médii veřejné služby). Téma může být také propojeno s tématem bezpečnosti či odolnosti obecně (jímž je zatím věnován jeden odstavec návrhové části, který však postihuje jen část problému a který patrně dozná rozšíření). Pokud by měl být formulován k tématu cíl, bylo by jej nejnáze možné vytvořit v rámci stávajícího strategického cíle 27/27.1.

Reflexe a limitace

Napříč všemi workshopy se podařilo zajistit účast odborníků různých specializací, věku i pohlaví, kteří se dynamicky zapojovali do diskuze. Snažili jsme se, aby byly s ohledem na expertízu zastoupeny všechny skupiny rámce STEEG, nicméně u třetího workshopu byla nedostatečně zastoupena ekonomická oblast. Díky STEEG jsme dosáhli různých pohledů na řešenou otázku a otevřenost diskuze. Na druhou stranu se domníváme, že zapojeni byli primárně účastníci s podobnými hodnotami a idejemi, kteří žijí v podobném socioekonomickém kontextu (vysokoškolsky vzdělaní lidé, obyvatelé Prahy). Důraz na odborníky různých expertíz nicméně do určité míry také považujeme za limitaci výzkumu. Ta se projevila zejména u technologické nebo ekonomické oblasti. Účastníci, kteří měli jen omezený vhléd do těchto oblastí, zpravidla neměli jak oponovat ostatním odborníkům a aktivně se zapojovat do diskuze. Řešením této slabé stránky by bylo uspořádat tematicky oddělené workshopy pouze s odborníky dané oblasti. S výše popsanou problematikou souvisí i to, že účastníci měli tendenci zdůrazňovat problémy, na které se zaměřují ve svých výzkumech či profesích. Tato skutečnost do velké míry ovlivňuje výsledky všech workshopů.

Další omezení vychází ze samotné podstaty workshopů. Účastníci uvedli, že měli jen omezený čas na diskuzi u jednotlivých scénářů a vnímali, že se nepodařilo probrat některé otázky dostatečně do hloubky. Tohoto faktoru jsme si byli vědomi, ale vyčlenit více času na jednotlivé scénáře, a tedy i na celé workshopy, by znamenalo vyšší časovou náročnost a tedy i nižší zájem o ně (účast byla nehonorovaná). U druhého a třetího workshopu byl na základě této zpětné vazby mírně prodloužen čas pro jednotlivé stoly.

Účastníci prvních dvou workshopů kladně hodnotili využití scénářů, které stimulovalo kreativitu, a obecně kvalitu facilitace diskuze. Ke kvalitní facilitaci přispěl i způsob vedení diskuze formou karuselu, který spočívá v prvotním zapsání myšlenek, jejich prezentaci ostatním účastníkům a v závěru ve skupinové reflexi všech myšlenek. Na druhou stranu určitá kritika k facilitaci zazněla, a sice vůči rozdílnému přístupu facilitátorů. V určitých případech došlo k mírnému odklonu diskuze od scénářů EUR-SSPs.

Jedna ze silných stránek prvních dvou workshopů byla závěrečná diskuze, v níž měli účastníci za úkol identifikovat hlavní faktory, které je nutné podporovat/zpomalovat/transformovat. Obzvláště přínosné bylo, že v diskuzi společně zaznívaly názory odborníků i stakeholderů ze státní sféry.

Bariérou pro získání širšího množství poznatků z prvního a druhého workshopu byl způsob zapojení některých účastníků. V určitých případech měli účastníci tendenci spíše popisovat stav v roce 2050, který byl do jisté míry již reflektován ve výchozích scénářích EUR-SSPs. Účastníci se také příliš nezaměřovali na hledání kauzálních vztahů mezi identifikovanými událostmi a popisem postupného vývoje, s čímž souvisí i to, že účastníci jen zřídka lokalizovali svoje nápady na časovou osu.

Dále vzhledem k povaze scénářů EUR-SSPs a jejich strukturace okolo základních os uhlíkové intenzity a nerovností, byly některé oblasti ČR 2030 méně pokryté. Silněji pokryty byly sociální, ekonomické a veřejnosprávní oblasti (KO 1, KO 2, KO 4 a KO 6), přičemž ostatní oblasti týkající se životního prostředí (KO 3) a globálního vládnutí (KO 5) byly upozaděny. I tyto oblasti budou ale v rámci aktualizace předmětem přezkumu. Při dalších iteracích by tak měly přijít v úvahu odlišné způsoby, jak prezentovat hlavní trendy vývoje (zejm. optikou megatrendů) a více je kontextualizovat do českého prostředí jak z hlediska jejich manifestací v Česku, tak z hlediska jejich implikací pro tuto zemi.

U druhého online workshopu se celému výzkumnému týmu podařilo zajistit potřebné vybavení a událost proběhla bez technických závad, nicméně online prostředí bylo překážkou pro plynulou diskuzi a aktivní zapojení účastníků. Celý realizační tým vnímal, že účastníci nedebatovali tak dynamicky jako během prvního workshopu.

Podmínkou pro úspěch projektu byla také pestrost oborových odborností a aktivní účast zástupců veřejné správy. Podobné dialogy mezi vědou a veřejnou správou jsou důležitou součástí informovaného vládnutí. Při dalších iteracích podobně zaměřených projektů bude důležité zajistit dostatečnou časovou dotaci, která umožní zapojení širšího spektra odborností, a rovněž dá možnost vést hlubší reflexi ohledně výstupů jednotlivých fází. Druhou důležitou podmínkou pro úspěch obdobných iniciativ je včasné zapojení lidí, kteří rozhodují a ujistit se, že výsledky jsou pro ně srozumitelné.

Závěr

Dynamický vývoj světa nás nutí vždy přehodnocovat hypotézy o dlouhodobém vývoji a upravit podle nich strategické plány (nejen) veřejné správy. V případě plnění Cílů udržitelného rozvoje to platí o to více, že úzce souvisí s úspěšností zelené tranzice, tedy zvládnutím změny klimatu, a jejich dopadů na společenské vztahy. Dosahování cílů i strategické plánování jsou nicméně spojeny s poměrně značnou mírou nejistoty a ambivalence. Veřejná správa, potažmo celá společnost, se na zelenou tranzici musí připravovat a budovat tak svoji odolnost vůči budoucím krizím a problémům.

To bylo i cílem tohoto foresightového projektu. Na základě různých scénářů vývoje byly projednány hrozby a příležitosti, které se v budoucnu mohou projevit. Jejich identifikace napříč různými scénáři vývoje umožňují lépe podchytit ambivalenci a nejistotu, které charakterizují dlouhodobé výhledy do budoucna. Zapojení expertů s různými oborovými specializacemi měla také za cíl pokrýt širokou škálu perspektiv, díky nimž lze komplexně uchopit budoucí vývoj. Zapojení stakeholderů z veřejné správy ve všech fázích tohoto projektu má zajistit lepší pochopení východisek a výstupů a zvýšit jejich využitelnost při strategickém rozhodování.

Výstupy této studie tak představují podklad pro konzultace během přípravných fází aktualizace ČR 2030. Poskytuje kontextualizované scénáře budoucího vývoje, které lze i nadále využít pro posouzení relevance stávajících cílů. Dále uvádí seznam témat (popřípadě cílů), které by dle konzultovaných aktérů bylo relevantní více pokrýt v ČR 2030 a ke každému z nich jsou popsány možná rizika a příležitosti, které z nich vyplývají.

Foresightové metody se postupně stávají součástí veřejného rozhodování a tento projekt potvrzuje jejich relevanci při formulaci či posuzování strategických dokumentů. Do budoucna lze tedy očekávat, že další útvary veřejné správy si tyto metody přisvojí a veřejné politiky budou díky tomu více efektivní a lépe zacílené a efektivnější.

Přílohy

Seznam zapojených účastníků

Pozn: Účastníci a účastnice nerepresentovali domovské instituce a jejich stanoviska jsou osobní.

Mgr. Matej Blažek	Ministerstvo spravedlnosti
Mgr. Anna Bromová	Ústav výzkumu globálních změn AV ČR, Národní institut SYRI
Ing. Jiří Burel	Ministerstvo průmyslu a obchodu
Mgr. Karel Čada, Ph.D.	VŠE v Praze
Aleš Chmelař, MSc.	Stálá mise České republiky při OECD
Lukáš Dubec	Asociace krajů České republiky Komise ŽP a energetiky, Jihomoravský kraj
Mgr. Zuzana Harmáčková, Ph.D.	Ústav výzkumu globálních změn AV ČR, Národní institut SYRI, Stockholm Resilience Centre
Ing. Martin Hronza	Ministerstvo průmyslu a obchodu
Jan Indráček	McKinsey & Company
RNDr. Libor Jelen, Ph.D.	Přírodovědecká fakulta UK
Ing. Dan Jiránek	Svaz měst a obcí České republiky
Mgr. Tomáš Jungwirth Březovský	Asociace pro mezinárodní otázky - AMO
Mgr. Bc. Richard Juřík	Ministerstvo životního prostředí
PhDr. František Kalvas, Ph.D.	Katedra sociologie, Fakulta filozofická ZČU
Adéla Karásková Skoupá	Deník N
Mgr. Ing. Václav Klusák	Úřad vlády ČR
Mgr. Edita Koblížková	CENIA
Ondřej Kolínský, MSc.	Asociace pro mezinárodní otázky; Masarykův ústav vyšších studií ČVUT
Ing. Karolína Konečná	Ministerstvo financí
Václav Kopecký, M.A.	CEC Group
Ing. Mgr. Stanislav Kouba, Ph.D.	Ministerstvo financí
Ing. Jiří Krist	Národní síť MAS ČR
Barbora Kvasničková	Česká rada dětí a mládeže
Mgr. Soňa Mačejová	Úřad vlády ČR
Ing. Alice Machová	Ernst & Young
Markéta Malá, MSc.	SpaceKnow, UK FSV IES
Mgr. Jaromír Mazák, Ph.D.	STEM

Ota Melcher, Ph.D.	Ministerstvo financí / OECD
Blanka Muralová	Glopolis
Ing. Eva Neudertová	Česká spořitelna, a.s.
RNDr. Richard Nikischer, Ph.D.	Ministerstvo pro místní rozvoj
doc. Mgr. Josef Novotný, Ph.D.	Přírodovědecká fakulta UK
Anna Pasková, M.A.	Ministerstvo životního prostředí
Mgr. Markéta Pěchoučková	Ministerstvo práce a sociálních věcí
Mgr. Ondřej Pokorný	Technologické centrum Praha
Ing. Žaneta Ptáčková	Ministerstvo financí
doc. Mgr. Pavel Raška, Ph.D.	Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem
Mgr. Denisa Reshef Kera, Ph.D.	Bar Ilan University, Israel
Mgr. Vítězslav Slíva	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
Mgr. Ondřej Táborský, Ph.D.	Národní muzeum
Ing. Hana Tajčová	Ministerstvo spravedlnosti
Lukáš Tóth, M.Phil.	University of Amsterdam & Behavio Labs
Mgr. Tomáš Troch	Ministerstvo zdravotnictví
Mgr. et Mgr. Markéta Vanclová	Ministerstvo práce a sociálních věcí
Ing. Karel Voldřich	International Sustainable Finance Centre
Tadeáš Žďárský	NaZemi

Díla v kreativní soutěži

<https://www.ceskepriority.cz/foresight/kreativnisoutez>

 ČESKÉ PRIORITY
2023